

IZLOŽBA IVAN MEŠTROVIĆ. JADRANSKA EPOPEJA, MEĐUNARODNI KULTURNI CENTAR, KRAKOV, 24. SRPNJA–5. STUDENOGA

Meštrović dostupan i Poljacima

Meštrovićeva retrospektiva veoma je zahvalna platforma za predstavljanje hrvatske kulture, ne samo zbog njegove umjetnosti nego i zato što se preko njegova djelovanja i života može ispričati povijest Hrvatske, od konca 19. stoljeća sve do razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata

**MACIEJ CZERWIŃSKI
BARBARA VUJANOVIĆ**

Poljsko-hrvatski kulturni odnosi nedavno su produbljeni jednim izložbenim projektom. U Međunarodnom kulturnom centru (MKC) u Krakovu 24. srpnja ove godine otvorena je izložba *Jadranska epopeja. Ivan Meštrović*. Prvo je to Meštrovićevo predstavljanje u Poljskoj, i inače prva samostalna izložba hrvatskog umjetnika ovakvih razmjera u Poljskoj. Izložbu su organizirali MKC i Muzeji Ivana Meštrovića, uz potporu Veleposlanstva Republike Hrvatske, Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Grada Zagreba i Turističke zajednice Grada Zagreba, a pod pokroviteljstvom predsjednika obiju država, Kolinde Grabar-Kitarović i Andrzeja Duda. Projekt je ostvaren u suradnji kustosa Barbare Vujanović i Lukasa Galuseka te stručnoga savjetnika Macieja Czerwińskiego.

Ideja ove izložbe rezultat je prethodnih istraživačkih projekata i kulturno-znanstvenih manifestacija. Inicirao ju je još 2011. Maciej Czerwiński, kada je u Krakovu, također u MKC, promoviran reprint albuma *Krakov – Zagreb* (1881/2011), koji je objavila zagrebačka izdavačka kuća Srednja Europa.

Meštrovićeva retrospektiva veoma je zahvalna platforma za predstavljanje hrvatske kulture, ne samo zbog njegove umjetnosti nego i zato što se preko njegova djelovanja i života može ispričati povijest Hrvatske, od konca 19. stoljeća sve do razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata. U Meštrovićevu se liku susreću sve najvažnije crte sudbine srednjoeuropskog intelektualca, toliko prepoznatljive u Poljskoj: potreba djelovanja u ime naroda, borba za slobodu (nacionalnu i individualnu), potraga za originalnim jezikom koji bi izrazio i opisao potrebe vremena, izgnanstvo, snažna želja za održavanjem dodira s domovinom, smrt u egzilu, kontradiktorne interpretacije nakon smrti. Te karakteristike Meštrovićeve umjetničke i životne biografije, kao i pripadnost dalmatinskom ambijentu (onom dinarskom iz zaleđa i onom primorskom iz gradova) te vjera u političko ujedinjenje s drugim narodima (slavenstvo i jugoslavenstvo) svakako su intrigantne teme za poljsku javnost.

Osebnost vizija Mediterana

Slika Dalmacije najrasprostranjenija je predodžba Hrvatske kod Poljaka, bio on običan posjetitelj jadranske obale ili obrazovan intelektualac. Međutim, stereotipna vizija hrvatskoga Jadrana svodi se na predodžbe plave morske pučine, tropskih temperatura, mediteranskoga bilja ili u najboljem slučaju mediteranske arhitekture. Jedan od ciljeva Meštrovićeve izložbe, kao i drugih kulturnih djelatnosti vezanih za zajedničko upoznavanje Hrvata i Poljaka, upozoravanje je javnosti na visoke vrijednosti hrvatske umjetnosti.

Iz postava izložbe u Krakovu

Sličila Klaudyna Schubert

Meštrović je stvorio osebnost viziju Mediterana, kao i svoje domovine Hrvatske. On je povezo mnoge umjetničke i civilizacijske idiome koji su nastali na njegovoj rodnoj grudi, antiku, bizantinizam, gotiku, renesansu i folklor te ih ujedinio u tipičnom moderniziranom idiomu. Kao što je tragao za harmonijom u umjetničkom izrazu, isto je činio u svjetonazorskom. Teško je, dakako, očekivati da krakowska izložba protumači sve dimenzije te višestruko kodirane umjetničke poruke, no treba vjerovati da će Poljake senzibilizirati za kulturne vrijednosti hrvatske kulture i na njezine povijesno-političke ambivalencije, nade i razočaranja.

Sam narativ izložbe retrospektivnoga je i preglednoga karaktera – otpočinjući s bečkim, studentskim razdobljem, a završavajući s djelima koje je Meštrović oblikovao 1946. netom prije odlaska u Sjedinjene Države. Izbor pedeset djela, sabranih iz zbirci Atelijera Meštrović i Galerije Meštrović te Gliptoteke HAZU, te posuđenih od umjetnikovih nasljednika, predstavlja sve stilske faze i tematske elemente koji su prisutni u tom segmentu Meštrovićeve opusa.

Na ulazu u izložbu, u omanjoj sobi, nalazi se kiparov autoportret, a iz njega film koji prikazuje Jadransko more. Na zidovima prikazana je Meštrovićeva biografija zajedno s najvažnijim informacijama o povijesnim događajima. Prve dvije dvorane govore o izvorima kiparove inspiracije, koje sežu ujedno u zavičaj i dane provedene u Beču. Prva je mediteranska, druga srednjoeuropska. U trećoj dvorani prikazana su kiparova monumentalna ostvarenja, od djela iz *Kosovskoga ciklusa* do čikaških *Indijanaca* ili splitskoga *Grgura Ninskoga* (izložene su studije spomenika).

Fokus u trima zadnjim dvoranama usredotočen je na kontemplativne aspekte života: na vjeru, na senzualnost, na patnju. U sali *Vjera* govori se o odnosu Meštrovića prema Bogu i prema religiji – ujedno na individualnom, kao i na ljudskom planu. Okretanje religijskim temama odgovor je na strahote Prvog svjetskog rata, a interes za religiju i vjeru raste nakon Drugoga rata, u egzilu. U sali *Senzibilnost* propituje se odnos kipara prema ljudskom tijelu, koji se veoma dinamično mijenjao u njegovom stvaralaštvu, ali uvijek ostajao duboko u mediteranskom kanonu tradicije. U dvorani *Patnja* – u kojoj se prikazuju između ostalog jedna od *Pieta* ili *Prometej* – propituje se Meštrovićevo viđenje ljudskog bola. Izložbu zatvara *Job* (1946) – biblijski simbol patnje, djelo aktualno u svako doba, i u vrijeme rata i u današnje vrijeme.

Poljskoj publici predstavljena su kanonska djela, uz već spomenuta, primjerice *Strast* (1904), *Djevojčica pjeva* (1906), *Umjetnik naroda moga* (1906), *Srđa Zloplegla* (1908),

Kraljević Marko (1910), brončana *Gospa s djetetom* (1917), mramorni *Mojsije* (1918), *Kontemplacija* (1924), *Majka uči moliti djetete* (1925).

Na naslovnici kataloga i plakata izdvojen je skulptura *Povijest Hrvata*, čime se snažnije prije navedeni argumenti isprepletene Meštrovićeve sudbine s hrvatskom poviješću. Djelo iz fundusa Atelijera Meštrović prvo će dočekati posjetitelje na ulazu u MKC.

Namjera je bila predočiti široki raspon medija (skulptura, crteži, litografije) i materijala (sadra, bronca, mramor, drvo) u kojima se Meštrović izražavao. Među ostalim, istaknuta je Meštrovićeva uloga u oblikovanju javnih prostora u međuratnom razdoblju. S posebnom je pažnjom predstavljen neostvareni projekt *Spomenika Józefu Piłsudskom* za Varšavu. Meštrović ga je razrađivao u osvit Drugoga svjetskog rata, koji je dokinuo mogućnost realizacije. Uvertira za poljsku umjetničku i političku sredinu bili su natpisi koji su se u Meštroviću periodično javljali u poljskim novinama te Meštrovićeva monografija iz pera Vojeslava Molëa. Osim toga, i narudžbe za spomenike *Ionu C. Brätianu*, *kralju Karolu I.*, te *kralju Ferdinandu I.*, sve za Bukurešt, zasigurno su osigurali Meštrovićevu prednost u međunarodnom pozivnom natječaju. Da je bio izveden, bio bi to jedan od najgrandioznijih Meštrovićevih spomenika te intervencija u urbano tkivo. Prema sačuvanim dokumentima može se saznati da je kipar poslao kutiju minijature skulptura u Varšavu, no kako se to dogodilo mjesec dana prije napada nacističke Njemačke u Poljsku, ne zna gdje je pošiljka završila. Meštrovićevu realizaciju u Varšavi prati još jedna kontrolverza. Ne zna se pouzdano da li je projekt kod Meštrovića naručen, a nastupanje u natječaju samo provizorno, ili je ipak hrvatski kipar – uz Vigelandu – stupio u otvoreno natjecanje.

Raskošan katalog

Kiparskoj studiji i arhitektonskim skicama spomenika i okolnoga ambijenta pridružene su dosad neprikazivane fotografije nastale prilikom Meštrovićeve posjete Krakovu u svibnju 1939. Poljsko je putovanje (osim Krakova posjetio je i Varšavu) kipar poduzeo upravo zbog predstavljanja svojega rješenja i dogovora s naručiteljima. Boravak u Krakovu trajao je svega nekoliko sati, a ostavio nam je jednu sliku, inače objavljenu u krakovskim tiskovinama. Na njoj Meštar sa suprugom Olgom stoji ispred crkve sv. Barbare, u pratnji Vojeslava Molea, svog asistenta (nepoznatog imena) te Fanciszeka Xaweryja Pusłowskog, kolekcionara koji je bio zadužen u gradu Krakovu za važne goste. Predstavljanje djela Iva-

na Meštrovića u Krakovu čekalo je osamdesetak godina od njegova posjeta.

Izložbu prati i raskošni katalog od tristo stranica, na poljskom i na engleskom, u kojem se, uz reprodukcije, nalaze popratni stručni članci te tekstovi i slike poljskih umjetnika i stručnjaka koji svjedoče o recepciji Meštrovića u Poljskoj, već od 30-ih godina 20. stoljeća. Autori stručnih članaka su Maciej Czerwiński (*Pjesnik naroda svoga. Hrvatska Ivana Meštrovića*), Barbara Vujanović (*Kipar u stoljeću spomenika – Meštrovićevi znakovi u Hrvatskoj i svijetu*), Dalibor Prančević (*Životni i umjetnički itinerar Ivana Meštrovića: refleksije, osvrti, zapazanja*), Lukasz Galusek (*Europejac iz Srednje Europe*).

U katalogu se nalazi pretisak čitave knjige Vojeslava Molëa pod naslovom *Ivan Meštrović* (Krakov, 1936). Molë (1886–1973) bio je slovenski povjesničar umjetnosti koji je živio u Krakovu i predavao na Jagelonskom sveučilištu stariju umjetnost i bizantologiju u razdoblju od 1925. do 1960. (izuzev vremena Drugoga svjetskog rata). U katalog su također uvršteni fragmenti eseja i putopisa istaknutih poljskih pisaca Józefa Wittlina i Jerzyja Stempowskog te crteži slikara Andrzeja Wróblewskog. Wittlinov putopis nastao je za vrijeme putovanja po Hrvatskoj i Jugoslaviji 1932. (knjiga putopisa pod naslovom *Italija – Francuska – Jugoslavija* izašla je u Varšavi 1933). Józef Wittlin (1896–1976) oduševljen je hrvatskim krajolikom i umjetnošću, a napose Meštrovićevim skulpturama o kojima piše na veoma poetski način. Jerzy Stempowski (1893–1969) pisao je o Meštroviću kao o najvećem umjetniku monumentalne skulpture nakon antike i namjeravao mu je posvetiti monografiju, koju nikada nije napisao. Andrzej Wróblewski, izvanredan slikar, nacrtao je nekoliko Meštrovićevih skulptura za vrijeme svoga putovanja Jugoslavijom 1956.

Ciklus predavanja

U povodu retrospektive u Međunarodnom kulturnom centru priređuje se niz predavanja, kojima će se dodatno predstaviti Ivan Meštrović, ali i različiti aspekti hrvatske povijesti i kulture. Ciklus će početi predavanje koje će na sintetski način prikazati povijest Hrvatske, slijedit će predavanje o antičkoj i srednjovjekovnoj umjetnosti na tlu Dalmacije te razgovor dvojice stručnjaka o poljsko-hrvatskim vezama u vrijeme renesanse, kada su hrvatski intelektualci – kao što su primjerice Vinko Pribojević ili Antun Vrančić – dolazili u Krakov, studirati ili obavljati činovničke poslove na kraljevskom dvoru. Poseban će događaj biti stručni seminar posvećen Meštroviću, na kojem će nastupiti hrvatski i poljski istraživači. Za kipare i povjesničare umjetnosti bit će to izvanredna prilika da se na život Ivana Meštrovića pogleda na sličan način kao na neke poljske kipare koji su djelovali u isto vrijeme, koji su imali slične inspiracije (Beč, Pariz) i dijele s Meštrovićem slične trendove u oblikovanju svojih djela. To se svakako može reći za Bolesława Biegasa (1877–1954), s kojim je Meštrovića već uspoređivao Antun Gustav Matoš, te Ksaweryja Dunikowskog (1875–1964). U sklopu susreta s hrvatskom kulturom predviđena je i velika debata o baštini Srednje Europe.

Nadajmo se da izložba *Jadranska epopeja* nije ekscs u poljsko-hrvatskim vezama i da otvara, a ne zatvara proces prikazivanja baštine obiju zemalja. Ove godine ostvaruje se još jedan zajednički projekt: u izdavačkoj kući Srednja Europa objavljuje se zbornik koji je plod međunarodnog simpozija koji se održao u Krakovu, na Jagelonskom sveučilištu, u lipnju 2016. pod naslovom *Poljsko-hrvatske veze kroz stoljeća. Povijest, kultura, književnost*.